
Presentació del **LLIBRE DE L'AJUNTAMENT** **DE PARDINES**

ENRICA CASANELLES I SALVANS

I. INTRODUCCIÓ

L'any 1983, el llavors alcalde en funcions de Pardines, Sr. Pere Dolçat, va tenir la gentilesa de deixar-me veure el *Llibre de l'Ajuntament*, que es troba arxivat a la Casa de la Vila, per si em podia interessar de donar-li una ullada. Efectivament, no sols em va encuriosir, sinó que vaig anar entusiasmant-m'hi.

En una *Nadala de la Fundació Jaume I* (núm. 16), em va cridar l'atenció un article de Lluís Carulla: "Ús corrent del català escrit en el temps de la decadència". Cita la GEC quan es refereix a la Renaixença: "la manca d'ús literari del català i la pèrdua de consciència lingüística arreu dels Països Catalans no foren tan totals com hom havia suposat". L'autor de l'article afirma que vuit generacions d'avantpassats seus apotecaris van escriure en català, exclusivament, els llibres d'afers i de memòries professionals i familiars. Diu que aquests llibres aporten sovint notes d'interès local o fins i tot general. I remarca el doble acte de civisme que suposava, d'una banda la seva patriòtica indignació contra l'invasor francès i de l'altra, el fet d'havernos-en deixat constància en català.

Llavors vaig tenir una associació d'idees: els llibres d'afers i de memòries d'aquests apotecaris i el *Llibre de l'Ajuntament*; perquè el text de Pardines també és una mostra de fidelitat del poble a la pròpia llengua i

també palesa indignació patriòtica contra el Decret de Nova Planta.

Llavors em vaig proposar de fer la transcripció del *Llibre* i l'anàlisi, bàsicament descriptiva, minuciosa, d'un text pertanyent a un poble del Pirineu oriental, d'un període determinat de temps. Era conscient que no havia de descobrir ni grans ni petites novetats, però pensava que era important per a l'estudi de la llengua catalana. Perquè si bé els erudits han prestat l'atenció que mereixen als textos literaris, lingüístics, científics o administratius, encara hi ha molta feina a fer en el camp de la investigació de tants documents i llibres manuscrits, que es poden trobar en ajuntaments, parròquies i cases pairals de la nostra ruralia, des del s. XVII en avant. Escrits que corren el risc de perdre's, si no se'ls valora com a petites joies que són del nostre tresor cultural. És qüestió de salvar de l'oblit definitiu aquestes mostres de la parla de comarques allunyades tant de la llengua literària com de la corrupció lingüística de Barcelona en l'època pre-fabriana, ja que als pobles petits, la parla i la cultura popular es troben menys "contaminades" de les formes de les grans ciutats. (1)

1. Pardines

Actualment és un poble de 118 hab. (abril 1986), situat a 6 kms. de Ribes de Freser, en el camí que va d'aquesta població a Camprodon. Antigament era camí ral.

S'hi pot observar, encara, una torre de defensa i part de les muralles. Les dates gravades en la pedra de la llinda de les portes de moltes cases, són del s. XVII.

Té com a riu el Segadell, que neix sota la Collada Verda. El terme és molt muntanyós i cobert de boscos i pasturatges. D'altitud, 1.226 m. Es troba sota el puig Cerverís (2.206 m. alt.) i té davant el Taga (2.035 m. alt.).

L'església de St. Esteve conserva restes de la primitiva construcció romànica (sobre l'absis s'aixeca actualment una torre rodona) que, segons la GEC, ja és esmentada l'any 839.

Sembla que havia estat una vila important quant a l'agricultura i la ramaderia, afavorides pel seu clima sec i assolellat -malgrat ser un poble

d'alta muntanya- i la via de comunicació abans esmentada.

Pertany al partit judicial de Puigcerdà, comarca del Ripollès, diòcesi de la Seu d'Urgell.

Esteve Perpinyà, el 1702, en el llibre de la seva casa pairal, després de parlar-nos sobre la història de la propietat i les seves vicissituds, passa a fornir-nos algunes dades sobre Pardines:

“Se creu que dita casa y terras se perderan alienaran y destrui-
ran aquells anys antecedents (a 1340) que en aquella terra hague
tantas mudansas tribulacions fluxos y refluxos de invasions de
soldats pesta y guerra com evidentment se demostra y veu clar
dels vestigis y casalicis vells tant de casas que en aquell temps
foran derruidas com de fortalesas que en aquella terra foran
fetas per ordre del comta del Castell de Rosello com ho contan
ja las historias des de alesoras se ana fent y multiplicant lo lloch
y vila de pardinas en lo puesto que vuy se troba que antas no era
de hont vuy se troba y se multiplicaran alli las casas per ocasio
de la electio que se feu de fer alli gran iglesia parroquial y des-
pres de aquella feta se feu la fotalesa que no sols vuy dins de
aquella hi a casas pero tambe fora de aquella ab molta abun-
dancia que antes de dit any 1340 no havia ninguna sino que
fabricadas ab menos capacidat y molt abarriadas y apartadas
dalt e mitja solana de Pardinas y ne havia per tot lo terma tant a
la Baga com a la Solana tant a la montanya com a la terra baixa
ni alesoras estava ab ordre ni ab terma asenyalat y ordenat del
modo que se troba vui dit terma y vall... adornada y ordenada ab
molt bon metodo de vaguer y jurats que tot ha prouengut de las
concessions y reals priuilegis a dita vall concedits per los
Catholics Reys de Hespanya Comtas de Barcelona. En lo die de
vui encara fan testimoni los vestigis y ruinas de las casas que
havia en dita Solana y demes parts montanyosas de dit terma de
Pardines que al part de mitja Solana encara se troban fonaments
de parets de casas rodonas de tarrat que vauian servir per las

casas que en temps passat hi avia". (*Llibre de Can Perpinyà*, manuscrit inèdit). (2)

2. El català septentrional de transició

Com diu Joan Veny,

“Amb el nom de *rossellonès* designem els parlars del Rosselló, el Vallespir, el Conflent i el Capcir. L'alta i baixa Cerdanya, i la franja extrema Nord del Ripollès, la Garrotxa i l'Alt Empordà formen el *català septentrional de transició* amb algunes característiques pròpies, però cavalcant sovint entre català central i rossellonès.” (3)

Pardines, doncs, des del punt de vista lingüístic, pertany al català septentrional de transició.

Hi ha uns fets històrics que expliquen el perquè de la parla catalana en aquestes contrades. Primer, la romanització desenvolupada a banda i banda del Pirineu. El àrabs, tot i arribar a la Septimània, es pot dir -segons el mateix autor- que la seva influència aquí fou nul·la. Aconseguida la independència dels comtes catalans, amb l'expansió del comtat de Barcelona, s'inicia una emigració cap al Nord, en territori occità, que es catalanitzaria. Pel Tractat de Corbeil (1258) entre St. Lluís de França i Jaume I, es conserva només Montpeller, Aumelàs i el Carladès. Existeixen unes coincidències mallorquino-rosselloneses en la parla que podrien tenir l'origen en el fet que Jaume II rebé en heretatge les Illes i el Roselló. A partir de la unió de la Corona d'Aragó amb la de Castella amb els Reis Catòlics, l'intent d'hegemonia castellana esdevindrà cada vegada més fort. Amb el Tractat dels Pirineus (1659), el Roselló i l'alta Cerdanya van quedar escindits de Catalunya.

3. El Llibre de l'Ajuntament

Les tapes són en pergamí. El seu contingut és de 222 fulls manuscrits a dues cares relligats en desordre, encara que, en principi, havien estat numerats i agrupats segons els temes de les actes i seguint una cronologia.

La dificultat que hi puguem trobar de lectura prové no tant de la cal·ligrafia com de la grafia antiga i, en part, a causa de la manca d'accents i de puntuació.

A les actes més antigues no figura cap mena de signatura. Més endavant firmen els més importants del consell. I, sovint, ho fan els uns pels altres "per no saber escriurer" (81 vc i s. fins 222v). Hi ha alguna rúbrica molt estudiada procedent d'un secretari anomenat Martí Cots, que es va repetint des de 176v a 189r. Sembla una baldufa en moviment. És una petita obra d'art.

El període que comprèn el *Llibre* s'estén des de l'any 1665, l'escrit més antic, fins a l'entrada de las tropes feixistes de Franco, segons el "Parte oficial de guerra" del 9 de febrer 1939.

4. Una mica d'història de la nostra llengua

Com hem vist, el temps del text comprèn els segles XVII, segona meitat, fins a principis del XX. Per tant, els primers documents daten de poc després del Tractat dels Pirineus.

Fem, doncs, un repàs molt resumit de les vicissituds històriques del català.

Als voltats del s. XIII, la llengua catalana arriba a la seva maduresa com a llengua de cultura, gràcies, sobre tot al model creat per Lluïl. La Cancelleria Reial el manté i, durant dos segles, va anar difonent una prosa de gran unitat i bellesa, que obtingué un enorme prestigi ja que era la llengua dels documents signats pel rei. Es tractava del "pus bell catalanesc del món", segons la crònica de Ramon Muntaner.

A la fi del s. XV, la cultura catalana inicia una certa davallada, les causes de la qual foren bastant complexes. La producció d'obres científiques

i literàries disminueix en quantitat i qualitat, malgrat que el català a nivell oral subsistirà ja que el poble sempre es mantindrà fidel a la seva parla.

Els estudiosos s'han preguntat el perquè d'un canvi tan sobtat a partir d'un època de plenitud de les institucions tan recent.

En primer lloc hi contribuïren els factors històrico-polítics.

Amb el Compromís de Casp entra a regnar una dinastia forastera i l'aristocràcia s'allunyarà o s'anirà castellanitzant.

Amb la derrota de la Guerra de Successió vindrà el Decret de Nova Planta, que significarà l'abolició de les institucions catalanes i la persecució de la nostra cultura. Al s. XVIII, doncs, tenim el castellà com a única llengua oficial, el tancament de totes les Universitats, la prohibició del català a l'ensenyament -amb imposició de càstigs als infants que parlessin la seva llengua a l'escola- i al teatre. Es donen instruccions perquè, sense que el poble se n'adoni massa es vagi castellanitzant. Llavors és quan comencen a introduir-se castellanismes dins el català administratiu.

La llengua catalana no ha tingut la sort d'altres parles romàniques de tenir gramàtiques ja a l'edat mitjana. Les primeres daten del s. XVII amb escàs rigor científic.

No serà fins Pompeu Fabra que ens arribarà la normativització de la llengua. Del desgavell en què es trobava, l'il·lustre gramàtic en farà una llengua apta per a tot ús.

El castellà, com és sabut, és la llengua que durant aquests segles de la decadència influeix més profundament i de manera més general en el català. D'una banda influeix en la literatura catalana de l'època, però també entra a través de fets culturals que habituen el poble a adoptar paraules castelleses.

II. LA LLENGUA

Aquests fets de la nostra història lingüística que acabo de resumir en les línies precedents es veuen reflectits poc o molt en el *Llibre de l'Ajuntament*.

El que penso que és just afirmar d'entrada és la fidelitat del lloc a la pròpia llengua, ja que tots els documents es troben escrits en català, almenys en aquells que depenen del seus cronistes.

“No cal ponderar la profunda vitalitat de la llengua en aquestes terres, amb una clara consciència del seu paper en el conjunt de la cultura catalana i la seva valoració com a eina de comunicació tant familiar, quotidiana, com administrativa i literària” (4).

1. La grafia

Hi trobem, com era d'esperar, formes prefabrianes d'escriptura: plurals i formes verbals en *a*, ús de la *y*, de la *ch* final de paraula, de la *h* intervocàlica, absència de la *ç*, la preposició *amb* escrita *ab* i els pronoms febles units darrere el verb. Per citar els casos més corrents. Hi ha hesitacions constants de grafies de *a/e*, *o/u* en posició àtona; de *b/v*; en totes les fricatives i africades; de les finals mudes; de la *h* muda etimològica; de l'adverbi *on* i *així*.

Tampoc no és d'estranyar que les majúscules no segueixin el criteri actual, ni la separació de mots, ni els accents, ni l'apòstrof.

En canvi, és interessant de constatar, per la seva antiguitat, grafies com “capela” 29 v 15, “consel” 11 v 24, “fil” 12 rc 11, “loc” 197 v 7, “trebal” 42 v 9, “val” 11 rc 9, en què la lateral palatal ve sovint representada per *l*. Joan Coromines remarca la gran antiguitat de la palatalització de la *L*- inicial en tant que fenomen estrictament català:

“Encara en el s.XVII hi ha algun text on la grafia *l*- per *LL*- és quasi general, i alguns altres en què predomina: per exemple, el còdex del *Llibre Roig* de Prats de Molló, que és de 1643.”

“Però no hi ha dubte que, ja a l'edat mitjana, tot escrivint *l*-, hom pronunciava *ll*-.

Com que per altra banda en tota l'edat mitjana es va admetre o

almenys tolerar l'escriure una *-ll-* intervocàlica com a *-l-*, era natural que en la posició inicial de mot no sentissin la necessitat d'indicar el caràcter palatal.

Senzillament *l* o *LL* eren sentits com a signes equivalents." (5).

També explica Joan Coromines en *Vides de Sants* que el manuscrit no distingeix en general la *l* palatal procedent de *Ll* o de *CL* intervocàlica de la *l* no palatal. I que el símbol usat és una *l*: *vules, trebalar*. (6)

2. La fonètica

Com hem vist, en les grafies antigues, no hi ha sempre una correspondència estricta entre grafia i so. Sorgien noves formes fonètiques que no havien existit mai en llatí i que per això no tenien representació escrita i s'hi adaptava l'ortografia clàssica.

A més, el català, com a llengua viva, estava sotmesa a una constant evolució que duia, sovint, a canvis generals en tot el domini. En d'altres casos comportava una diferenciació dialectal.

Els trets dialectals més abundants al *Llibre* són els següents:

-La tendència, en català oriental, a la monoftongació del grup tònic QUÀ-, GUÀ-, a la monoftongació en /kó-, gó-/. Aquest fet es troba reflectit, per exemple, en: "con" (quan) 44 r 16, "cinconta" 195 r 2, "cotre" 192 v 20. També en posició àtona: "codra" (quadrà) 151 v 12, "contitat" i "coranta" 42 v 17, "cortera" 149 v 6, "pasca" 45 r 12.

-En rossellonès, la neutra /ð/ pot palatalitzar-se fent-se *i* per assimilació: "difinir" 34 r i6, "nitibitat" 194 r 14, "xixanta" 102 v 18.

-La pèrdua de vocal *-a* final precedida de *i* en mots esdrúixols, coincidència mallorquino-rossellonesa: "nubis" 176 v 12, "parroqui" 155 v 1, "presensi" 19 r 28, "famili" 128 r 2.

-La diftongació de *o* àtona inicial que es coneix en tots els dialectes, fins i tot el rossellonès i que era un fenomen estrany a la llengua medieval: “au” (ho) 14 v 17, “la ausalella” (ocelella) 129 r 9, “auget” 137 v 7.

--GUA, -QUA- final tendeix a evolucionar a *-gue, que-*: “ayga” 196 v 16, “pasca” 45 r 15.

H. Kuen afirma que és peculiar l'evolució de *o* davant de *u* en català. Si PUTEU>pou, NUCE>nou, JUGU>jou, tanmateix CRUCE i VOCE, que apareixen documentades com a *crou* i *vou*, tenen avui les formes *creu* i *veu*. El fenomen sembla degut a una dissimilació. Però hi va haver una regressió i com a prova tenim el mot /kunrou/ (conreu)<CONREDU de CONREDARE.

Al nostre *Llibre* trobem cites del mot *conrou*: 145 r 3, l'any 1811, i 194 v 16, l'any 1842. I també al *Llibre de Can Perpinyà* que he citat abans. Cosa que fa pensar en la vigència del mot, encara, al s. XVIII.

Respecte al consonantisme, trobem plurals d'antics proparoxítons que mantenen la nasal: “homens” 51 r 1; i en altres mots: “milan” 170 r 3, “rodon” 129 v 18.

En català medieval, els grups romànics N'R i L'R van reforçar les vibracions: TENERU>TEN'RU>*tenre*, MOLERE>MOL'RE>*molre*. Com en el mallorquí i el rossellonès actual. Però, a més, el rossellonès ha arrossegat casos de -NDR- etimològic: PRENDERE>*penre*. N'R i L'R no admeten l'epèntesi d'una *d* en els dialectes pirinencs i el grup intercovàlic -TR- dona a vegades *r* i de vegades *dr*: “poran” 7 v 15, “poria” 41 rc 7, “bulran” 128 r 12.

Pèrdua de fonemes. En rossellonès, la L agrupada amb certes consonants es perd (mutú, moltó): “rasot” (resolt) 14 r 21.

Hi són abundants les síncopes: “cormina” 20 r 4, “mataser” 186 r 6, “molner” 11 r 25, “nacitats” 199 r 8, “sires” (cirerers) 168 r 8. Les assimilacions, amb el cas “tabbe” 30 r 13.

Fonètica sintàctica: casos en què no es dóna la sensibilització de *t* en contacte amb una vocal en la tira fònica com “biniuna” 162 v 13, “vin y nou” 180 v 5, “qu-ran y un” 191 r 1. També tenim, però, “bint y cotre” 192 v 10.

El ieisme o iodització és un fenomen segons el qual els grups llatins C'L, G'L, LY de mots com OCULU, PALIA, REGULA, passen a *ui*, *paia*, *reia*. És propi del català continental i balear, i es troba en regressió, només viva en parlars rústics: “boscay” (buscall) 169 r 6, “beiertiga” 129 r 10, “gandaya” 169 r 24, “magai” 74 r 5, “trui” 39 r 3.

3. La morfologia

El substantiu. La variant dialectal del Pirineu oriental: “rajols” 44 r 6, en masculí. “ab los mateyxos estils” 181 v 18, en plural, arcaisme doc. en Spill 11545, segons el DCVB.

L'adjectiu. Acabats en -ant i -ent: “restantas” 191 v 8, “distantas” 175 r 27, “procedenta” 199 v 3.

Demonstratius derivats de ECCE HOC *so*: “per so” 31 r 31, “so es” 29 v 7. Derivats de ISTE: “est pobre lloch” 41 rc 13, “est any” 41 r 15, “estas montañas” 109 r 24, “esto estituim” 27 v 10. Encara que alternant amb el reforçat: “aquet” 19 rc 18. Arcaismes: “eix tros” 139 v 7.

Possessius. Alternant amb les formes actuals, àtons: “ma casa” 1r 4, “mos drets” 162 v 17, “sos companys” 23 v 3. Tònics: “Terra mia” 133 r 11, “en sua propia debesa” Lo9 r 15. El rossellonès és l'únic dialecte català que manté aquesta forma com a viva i espontània: “llur treball” 72 v 3, “a llur gust” 74 r 15, “que son llurs” 7 v 3, “camp propi llur” 98 v 3.

Numerals. En els cardinals, en comptes del guionet actual hi sovinteja

la copulativa *i*: “curanta y cuatra” 196 v 7, “xixanta hi sis” 42 r 25. També els usats a Cerdanya: “desaset” 74 rc 9, “desenou” 194 v 11. I el francèsisme: “quinse cens rals” 41 rc 14.

Indefinits. Avui dia, en les frases negatives, interrogatives i condicionals, s’usa el mot *cap* en comptes de la forma *ningun*, que és pròpia del català antic: “ningun preu” 159 v 7, “sens ninguna pena” 8 r 19. La forma antiga “quiscun”, 30 v 6, és força freqüent.

L'article. Resten algunes formes arcaiques com *lo, los*: “lo any” 41 rc, “lo Rey” 129 v 24.

Pronoms personals febles. El català medieval usa les formes plenes i també el baleàric i el català nord-occidental, en situació preverbal: “me sap greu” 43 r 15, “se fongué” 42 r 28, “nos ne portarem lo rellotge” 45 r 22, “los haguessem vistos” 44 v.

El verb. Formes arcaiques que havien estat generals en gran part del domini lingüístic català i que s’han conservat més en les parts muntanyoses o més isolades com a Balears. Sense vocal desinencial: “acustum fer” 11 r c 15, “si no me engany” 74 vc 12. Formes dels verbs en -AR, -am: “comptam” 10 r 1, “suplicam” 27 v 12. Formes com “arreglaen” 41 rc 15, “donaen” 45 r 5 que pertanyen al català occidental, i “posquia” 7 r 10 del Pirineu oriental. Això respecte al present i a l'imperfet d'indicatiu.

Formes de perfet. Les formes fortes de perfet, accentuades en el radical, són, segons J. Coromines, un arcaisme ben singular que es presenta a les *Vides*. Aquí en tenim un: “venc” 41 v 6.

Quasi tots els perfets són simples -“se arrandí” (es rendí) 41 rc 9- llevat de pocs casos que són perifràstics i que es troben localitzats, gairebé tots, en una sola acta. Fins i tot veiem aquest exemple de primera persona del singular, tan inusual, en una carta d’un pastor de l’any 1749: “paguí” 44 v 1. Germà Colon explica que, a l’edat mitjana la perífrasi, al costat del

perfet simple, tenia un paper d'efecte de relleu, serveix per actualitzar com el present històric amb la funció de vivificar la narració. A partir del s. XIV, es dóna un començ de gramaticalització de *va + inf.* que acabarà per triomfar. El perfet simple desapareix de la llengua parlada a partir del s. XVI fins al XIX.

Formes de futur. Les comentades en l'apartat de fonètica: "poran" 7 v 15, "poria" 41 rc 7.

Subjuntius arcaics. Sense desinència: "sempre que bul fer acte" 139 r 17. Amb desinència: *-a*: "tornas" 23 r 31, "llegian" (deixin) 196 r 11, "vulla" 22 r 20 amb palatalització del grup *-LE-* com era antigament, "tinga" 29 v 13. Amb increment *-sc-* d'origen etimològic, segons J. Martí: "faltescan" 77 r 15, "susseesca" 42 r 8. Formes en *-ia*: "prenguian" 74 rc 2, "posquia" 8 v 13. En *-e*: "affagissen" 43 v 13, "done" 25 v 25. Formes en *-o*: "ereto" (heredi) 11 v 16. El gerundi, en català antic, termina en *-n* - NDO i contrastaven amb el participi que acaba en *-t*, però aviat es van anar confonent. En el nostre text, en trobem amb *-t* i sense: "amenan" 23 r 6.

El participi. Tenim aquesta forma remarcable: "elet" 63 r 1. Diu J. Martí que es tracta d'un participi en *-TUM*, que es manté com a fort en el català medieval. Derivada d'ELECTU, que avui és *elegit* o l'adjectiu *electe* que és un cultisme. Es troba en la llengua de Llull.

El verb ésser, al present d'indicatiu, dóna en rossellonès de transició: *som, ets, ès, soms, sous, són*. S'usa sovint com a auxiliar en el pretèrit perfet de verbs de moviment i altres intransitius: "som anats" 74 r 6. Com a auxiliar en oracions de passiva pronominal: "se fos feta" 43 v 18, "se es resolt" 10 r 3. Amb d'altres verbs: "som contestats" 40 r 7, "som resolts" 74 r 22.

El verb veure. En Llull, VIDERE > *veer*, amb pèrdua de la dental *-D-* perquè és pretònica. Al *Llibre*: "veent" 45 r 11, "veem" 110 r 15.

Les formes adverbials. De les temporals destaca la forma “buy” 5 r 1, encara sense aglutinació de la preposició *a* en la majoria de casos.

Salta a la vista la quantitat i varietat d’adverbis de lloc i locucions adverbials que conté el text; moltes d’aquestes formes no les trobo documentades. N’hi ha que reflecteixen l’ètnia: “a dos tirs de palet” 74 rc 22. D’altres reflecteixen el paisatge muntanyenc. L’antiga “dejus” 124 r 6. Fabra ens recomana, en l’ús epistolar, restablir els adverbis demostratius *ací* i *aquí* denotant respectivament el lloc on es troba aquell qui escriu i el lloc on es troba aquell a qui hom escriu: “ací” 40 r 4.

L’adverbi de mode que s’estén per tot el rossellonès, l’Empordà, el Gironès, la Garrotxa i el Ripollès: “tabe” 86 v 8.

L’adverbi de negació arcaic: “non escriuré mes” 13 v 2.

Les preposicions. En cap moment no he trobat *amb*. Sempre *ab*.

La conjunció arcaica “pus” (més) 43 r 15, “encar” 7i v 17.

4. La sintaxi

El relatiu. *Qui* alterna amb *que* amb antecedents subjecte, tant si és personal com impersonal. Cas recte: “lo Sr. Batlle qui es” 23 v 18, “anal rech qui va” 124 v 15; com en cas règim: “en qui si encontrian” 77 r 22. El relatiu compost: “lo qual buci” 222 r 15.

La concordança del participi. En el *Llibre* trobem concordança amb el subjecte en les formes en què el verb *ésser* fa d’auxiliar: “nos som contestats” 40 r 7. Però també, amb el verb *haver*: “an votats tots” 40 v 7. Amb el complement d’objecte directe: “he comprada una corca” 44 r 5, “nos ha feta gracia” 43 r 15. En el català antic, el més normal era la con concordança.

En les oracions condicionals, trobem l’ús de l’imperfet d’indicatiu: “si lo bestia rebia detrimen” 182 v 21.

En l'ús de les preposicions en i a, constatem un cas de fidelitat al llatí. En la llengua de Lull, J. Martí explica com *en*<(IN) implica arribada i entrada si s'escau al lloc que assenyala, mentre que *a*<(AD) es limita a significar direcció. Vegem uns exemples: “desí passarem en Camprodon” 45 r 22, “siam arribat en tenir” 43 r 16, “cami qui va en Camprodon” 172 r 6, “pujaren en cim de Taga” 109 r 17.

J. Martí observa que Lull construeix sense la preposició *a* complements verbals com: “e que anassen murir per la vostra amor”. Aquesta omisió és freqüent al text que ens ocupa: “tornarem donar providencia” 44 v 12, “sis tornan casar” 77 rc 3.

Polisíndeton. Sovinteja la repetició de la conjunció *i*: “pedras y espinas y tronchs y malas benturas” 172 v 27. I també de *que* en les cròniques més narratives com una mostra d'escriptura parlada, col·loquial.

En canvi, també és força freqüent l'assíndeton amb l'omissió de *que*: “encar nols tingan llurs” 7 v 7, “homens (que) han mort” 51 r 1.

Segurament per un afany de major solemnitat en l'escrit incorren en redundàncies: “ha i te” 179 v 5, “dia o festa de” 40 r 7, “dita i anomenda” 41 vc 2.

5. El lèxic

Vulgarismes. Com és comprensible, els mots que provenen de la parla culta són els més susceptibles de deformació per part de la massa parlant comuna que posseeix un coneixement deficitari de la llengua i que ignora l'etimologia, la pronunciació o el significat de paraules que, per diversos motius, passen a formar part del llenguatge més o menys familiar. Per exemple: “absolèncias” (insolències) 41 v 17, “desenposibilitat” (impossibilitat) 32 r 10 “enseculacio” (insaculació) 69 r 16, “enserculació” 41 r 15, “enterculacio” 40 v 23.

A part dels arcaïsmes o formes antigues caigudes en desús, algunes de les quals ja hem comentat, apareixen alguns llatinismes propis de la llengua administrativa: “adlibitum” 29 v 16, “item” 35 r 13, “primo” 7 r 20, etc. L'hebraïsmes “ament” 164 r 1 i l'arabisme “mostasà” 11 v 8.

Castellanismes. Els més nombrosos són els provinents del llenguatge jurídic, a causa de la pressió que aquest exerceix quan no és l'autòcton, malauradament, com en el nostre cas, quan la llengua pròpia del país ha perdut l'oficialitat: *Notario, secretario, resibo, vale, atrassus...* Després d'observa els provinents d'un castellà més o menys culte o literari: *adressesos, desatino, prenda...* I els provinents de la parla viva: *ahogos, tropessus, ah amigos!...*

Els topònims. Alguns són exponents de la flora i la fauna del país (fins i tot de la fauna extingida: “pas del hos” 74 v 17). D'altres ens parlen del paisatge (fonts, torrents, camins), de l'economia (molins, camps, prats), del relleu (serres, cingles)... Es fa palès el caràcter accidentat del relleu amb gran riquesa de vocabulari.

És curiosa la coincidència al *Llibre* d'aquests dos sinònims: “harenal” 126 r 15 i “sorreras” 5 r 7. Tant *arena* com *sorra* provenen del llatí, amb significats diferents a l'edat mitjana: El primer significava “sorra fina” i el segon, “llast”. Però en català oriental, *sorra* ha pres el sentit general de “sorra”, “arena”, desplaçant aquest últim mot, a diferència del català occidental. *Arena* seria, doncs, un arcaïsmes fossilitzat en el topònim.

Els pardinencs, sempre que esmenten el Taga, ho fan sense avantposar-hi l'article: “som anats a la montanya de Taga” 74 rc 2.

Les viles esmentades al *Llibre* són les properes a Pardines, cosa natural si es té en compte les dificultats de comunicació en temps passats.

Segons el DCVE, *Pardina*: ruïnes d'un edifici, indret on hi havia hagut una construcció que avui està arruïnada (Corominas (ard: 301) Etim. llatí PARIETINA “de parets”).

Referent als antropònims, són evidents les interferències que, com és sabut, hi ha entre els noms de pila, els cognoms, els oficis, els malnoms i les cases pairals. Abunden els diminutius sintètics en antropònims -que

sovint indiquen el fill encara que ja sigui gran-, i en noms comuns: “debasó” 144 r 19, “ortet” 157 v 2, “clotet” 74 v 11, “artigueta” 152 v 23, “cometa de Taga” 74 v 19.

Queden documentades les variants de moneda del període de temps que ens ocupa. I els oficis com el d'*arcaire* 20 v 4 o “arquer de dit lloch” 155 r 16.

Fabra dedica dues “Converses” a les paraules “multa” i “ban”. Explica que “ban” prové d’un verb germànic que significa publicar, proclamar, i que ha estat usat gairebé sempre en el sentit de “multa”. L’il·lustre gramàtic comenta que encara es conserva aquesta accepció en algunes contrades catalanes. En l’apartat sobre la vida pública hi faig constatar “bans” 128 v 3, “que hi puga acusar los bans” 133 v 13.

“De mà mia pròpia” és un títol que A. Jané va donar a un dels seus articles “Qüestions de llenguatge” (“Avui” n° 2.741). Començava plantejant la qüestió de si l’expressió “de puny i lletra” era correcta. Si d’una banda sembla que no la recull cap dels nostres diccionaris de barbarismes, també és cert que tampoc no figura al Diccionari Fabra ni a la GEC. L’únic que indica la traducció catalana de l’expressió castellana és el diccionari d’equivalències de F. de B. Moll, que proposa “de mà pròpia”. Que és la fórmula que recull el text de Pardines: “firmo de ma mia propria” 18 v 23.

Tot al llarg del *Llibre* apareixen formes espigolades de català occidental: “arreglaen” 41 rc 5, “noembre” 42 r 9 i d’altres que ja hem anat citant, poc significatives. Una explicació d’aquest fenomen potser seria la pertinença de Pardines a la Seu d’Urgell des del punt de vista eclesiàstic i ja se sap la influència que exerceixen aquests tipus de jurisdiccions damunt la llengua.

Les frases fetes on es pot copsar millor la vivesa de la parla es troben en actes que es presten a una major espontaneïtat perquè tracten de fets que els afecten molt. Posem pel cas: “nos fan bollir lo cap” 147 v 9, “tornarem a fer foch nou” 44 vc 2, “nos feia rodar un poch” 45 r.

En conclusió d'aquest capítol direm que,

“Al dessota del desgavell idiomàtic del català de la fi del segle, hom podia detectar allò de més genuí de la llengua, i això sempre era unitari: si hom deixava de banda els sediments de la castellanització i dels vicis i analogies, bé calia concloure que hi havia *una* llengua catalana, d'arrels i de tradició tan nobles com les de qualsevol llengua romànica.” (7).

la part que li correspondia per dita desena y ab la obligacio de ferli de Jimasli.
iptua y publicad sempre que ell lo requirissi y avia ho firmant tal present. En quindena
Dia 23 de Juliol de 1838

Item considero lo apuntament que son huy firmats con unanimitat
con tres de terra de Sembadura poch mes los meus dos masurand con qual
los anomenat als boyados sera lo con asentiment de la direct. Del mas ditaco
preu de un duro lo qual d'ara es comprat ab lo preu del assensament de la terra
en la d'ara la cant. Venda se feu a Juan mozo con otras cosas de un duro y
puede que si mas y aquet contadurio en sequida del assentit que aquet de pusud
misi se li lega abes de bonna vidinea y deora queda obligat a deniti la dita
y queda anulada totes circumstancias ab otra y queda lo dit. Los ta
que no se pot confesar per ni andat con xet afirmant en quindena
Dia 23 de Juliol de 1838 y per no saber de primer de un duro de dita d'ara
estencia sino lo que ell

Marti dels Secretaris

Reproducció d'un fragment de l'original.

D'emi nos abres lo pais Jimats Com establir y labo en
 en chabaza privativa un cas d'unes d'edades un tros de terra
 de terra d'un tres maizuras la sembradura d'och mes homens
 d'edades sobre la sea Blanca del Boye i ad apertacions de dita
 sea son las següents Primer a soliven ab la sea Blanca del paizer
 mitja dia part ab terra conuna y part ab delida del mar, y and d'ab
 propia del Don Robert Maza a ponch part ab la mateixa d'edades y part
 d'edades ab canvi que va ab las otras y ab un munt de part ab el
 part ab la sebell de dita terra y ab la mateixa d'edades de dit d'edades.
 Dit endabrimen se fungen en una sola d'edades d'edades d'edades
 han l'edades y d'edades d'edades d'edades d'edades d'edades d'edades
 de dit d'edades de d'edades y per part d'edades d'edades d'edades
 de d'edades ab un dia 15 de gener de 1534 y a d'edades d'edades
 lo dit apertamen. Cherol Balmau Bohling Joseph Dera regidor

Simon Mesa elgo Dor. Joan deca d'edades

Part d'edades Secretari

La grafia de les signatures sembla una baldufa en moviment.

III. ELS TEMES

A continuació, transcriu les actes que m'han semblat més interessants, un cop classificades per temes, o els fragments que serviran de mostra de textos molt repetitius, ja que la resta es pot trobar en la transcripció total del *Llibre*, cas que aquest es vulgui consultar per a d'altres possibles lectures.

Les actes que no són estereotipades, de contingut diferent de les més formulàries, són les que es presten més a l'espontaneïtat perquè els fets que exposen els afecten profundament i és quan es pot copsar millor la viva de la parla.

Hi trobarem pinzellades històriques: guerres, armes -ben poques- per a defensar la vila, soldats i ferits. Se'ns explica com feien l'elecció de cònsols i l'evolució d'aquest sistema al llarg dels temps.

La crònica del Decret de Nova Planta traspua l'angoixa de tota mena que pateix Pardines. L'econòmica: per pagar les quinzenades hauran d'empenyorar la muntanya i, per més ofec, vindrà la usura. Hauran de suportar la sobrecàrrega d'haver d'allotjar els soldats amb llurs abusos materials i morals, com és l'agressió a un dels seus cònsols, aquells que en les actes se'ls anomena "magnífics i honorables" perquè són els més "cabals i aptes". Hauran de lliurar les joies i hi haurà cases que s'enfonsaran per sempre més. Però el més corprenedor d'aquest escrit és com l'autor manifesta tenir consciència històrica del desastre que pateix Catalunya i es sent responsable de deixar-ne testimoni pel demà.

La religiositat popular se'ns mostra en l'adquisició d'una creu de plata a base de donatius, alguns en espècies. La fa un argenter de Barcelona. Tanmateix, se n'hauran de desprendre per l'ofec econòmic en què els té Felip V. Decideixen, al cap d'uns anys, de fer-ne una altra a Olot. Sorgeixen problemes amb l'argenter, que es creu enganyat. És curiosa la murrieria dels pardinencs, que no afluixen, malgrat creure que l'altre té raó.

En l'escrit de la campana antiga que se'ls trenca i per les despeses anotades en l'intent de fer-ne una de nova, copsem com havia de ser de complicat, en aquell temps i en aquell lloc, fabricar una campana.

En l'acta del rellotge, s'evidencia el sentiment humanitari del poble davant el fet sobtat i trist de la mort del rellotger.

En la memòria dels difunts, el cronista els va dedicant a cadascú, una breu pregària. N'hi ha que han gaudit de llarga vida: vuitanta-quatre anys, el més ancià.

Antigament hi havia el costum d'anar a partir muntanya. Es distribuïen el dret a l'herba de la muntanya entre els vilatans a fi que tothom tingués quelcom per a viure. El repartiment es feia a primers de juny de cada any, per mitjà de rodolins, i abans de la partició, els interessats fan els tractes que els convé. En una acta, sembla que les discussions sovintegen i amb alguna que altra paraulota, perquè s'impacienten amb els del Consell perquè són joves i els falta experiència. L'altre escrit, amb més pau, és un text senzill i vibrant davant la bellesa de la natura, que no per coneguda és menys admirada.

Davant de problemes la solució dels quals sembla que només por ser la via humanitària, veiem que el poble hi respon positivament i amb solidaritat.

1. L'elecció de cònsols

'NOTA de com se fa la Extreccio dels consols hi jurats de concell clauari Bandes hi estimados conoucats hi congregats los Srs consols hi Jurats de Consell en la casa consolar de dita parroquia posauan lo numero determinat de dose homas dels mes abtas hi cabals que se regoneyxien en la parroquia hi eyxos tots eran dins una bolsa de cuyro tots jurats del consell hi tots anys se feya estraccio dels dos ab rodolins en sert dia del any hi en dit dia se treya tambe dos omas de bona consciencia per estimados hi dos de deligens per bandes caritades de la Solana hi baga hi pauordres de St Isidro tot en lo dia de Sr Juan de Nadal com hi tambe en lo any se assertaua de fer eleccio de veguer de la vila hi vall se feya ayxi mateyx com hi tambe en faltat algun en la bolsa dels consuls alas oras si posauan ha vots dels del consell hi aquell que tenia mes vots se posaua en dita bolsa per continuar anal dit consell com mes

auant se veura en la forma que nosaltres ho practicauem vulla nostre Sr donarnos un bon assert en tot hi bons companys per a deliberar las cosas tot al servei de deu hi del Rey qui vuy es hi per auant sera qui Deu gde amen

Vuy que comptan als 15 del mes de Maig del any 1667 se son conuocats hi congregats los magnifichs Srs Consols hi Jurats de consell del lloch hi parroquia de Sr Esteue de Pardinas bisbat de Urgell en la casa nova den Mauner per a ser mes abta que la casa de la vila essent est any consul en primer grau lo honorable Joseph Mauner hi Juan Perpinya en segon grau hi lo magnifich pere casabona de present vaguer hi Batlle de la vila y vall de ribes Juan Jan casabona pere bonada y Dalmau Marti Coronas hi Biell Damia Rocha Barnat font hi Dalmau Antoni Dalmau jauma rocha Joseph Gaspar Mauner tots jurats de consell sels es proposa lo seguent ..Magnifichs Srs est any es any de enterculacio de persona en la bolsa de consell per auer mort lo Sr Hieronim Casabona hi ayxy se ha determinat tots en animas hi conformas se complissen las bolsas del consell hi personse ha feta eleccio de duas personas so es la persona de pere morera hi vilaro la persona de Emanuel Cuyola de aont an votats tots los dalts dits jurats de concell y se ha trobat tenir pere morera vilaro sinch vots hi manuel Cuyola vuit vots so es set consuls hi lo Sr vaguer hi ayxis se ha detarminat fos dit manuel cuyola jurat de consell y de prompta se ha regegit lo Sr Magnifich pere Casebona veguer dalt dit li prengues lo jurament hi ayxis lo dit pere morera ha jurat vuy die hi any dalt dit vulla deu que siga per mes be

(40 rc 3 - 40 vc 4)

2. El Decret de Nova Planta

“altres hi altres eleccions de Jurats de concell poria posar en lo pnt llibre fins que entra lo Rey felip quint que fonch lo any 1715 pero veig que no es cosa que fassa ara del sobredit any que entra dit rey y se arrandi Bna. Sempre me hi ha aguts quatre regidos hi lo Batlle y entrà dir rey a força de armas hi nos vegerem molts treballs primerament ab grans donatius que

fore llarch explicarlos hi per lultim nos carrega un plasso que ne deyan quinsanadas que pagaua est pobre lloch cada quinse dias pagava la primera paga fou de quinse cens rals de vuit que fou als tans de janer del any 1715 hi de aqui endavant nos arreglâen pagar cada mes tres cent hi tresa rals de vuit hi se esmerauan los consuls hi alas oras regidos en fer tallas hi per las casas ja no hi auia quietut ningun genero de bestiar ni ninguna cosa que sen pogues traure dines que arriba ha tal miseria esta parroquia que me dono vergonya de assentaro que arribà ha tal miseria que per una quisenada se vanguren una creu de plata de la Iglesia que era la millor prenda de la vall com ho trobareu en fulls com hi també hi trobareu la gracia que nos ha fet la diuina omnipotencia de diyxarnos arribar en tenirne un altre com vos ho contare en los sobre notats fulls mes auant sabreu com las casas se uengueren las joyas que tenian tant per los adressos de las donas com las casas que tenian sarvey de plata que ni auia que ne estauan be pero tans treballs tot se ua acabar fins hi ha tant que quant las casas no pogueren mes tambe se hacaba lo comu que arribarem ha tals treballs que nos aguerem de enpenyar cosas que non taniem ganas perque en no tenir los dines ha punt al cap de la masada hi encara ho volian hi ho feyan pagar dos vegadas al mes que eran cent sinquanta y sis rals de vuit cada quise dias hi com dich en no tenir la quinsenada apunt luego nos carregauan de soldats hi nosaltres los auiam de allotjar per las casas hi amigos no volian passar ab cansalada ni ab los menjars de nostres casas sino gallinas capons hi altres absolensias que feyan per las casas que seria llarch lo escriure hi per ebitar tantas insolensias nos fou pressis com ja ho tinch sus dit de donar la creu de plata com hi tambe nos fou presis en lo present any essent consuls lo present any franco. coronas Biell mon pare en primer grau Esteua Tubau en segon grau Joseph font jauma rocha franco. perpinyâ fronch. rocha de puigsach Jauma mitjavila de puigsach pere morera vilaro Esteua Dalmau Joseph Maurer tots jurats de concell se resolgue sent tots junt en concell de vendre ho enpenya la montanya dita hi anomenada de Portulas per no poder pagas ningu de dit lloch tan pobles com rics per durar tant los treballs hi se enpenyà en la forma seguent que fou per tot lo dia seguent.....

Als set febrer del any 1715 ab acte rebut en poder del Dt. Joseph llozer

de ribas la Universitat de pardinas venc al Mgch. Miquel Capdeuila de ribas populat â Carta de gracia la Montanya de portolas per preu de dos centas doblas

als vuit mars 1715 en poder del dit lluser de feu addicio de preu sobre dita montanya de Portulas de la quantitat de cent hi vint hi sinch doblas donantli tres lliuras mes de montanya que feyan tretse lliuras hi mija als sis de febrer de 1716 en poder del mateyx lloser dita Universitat venc â carta de gracia â dit Miquel Capdeuila dos lliuras mes de Montanya per preu de curanta doblas la qual se pot quitar ha solas

als 18 del mes de 9bre. del Any 1724 en poder del mateyx lloser dita Uniuercitat venc la carta de gracia anal Reuerent Anton Capdeuila quatre lliuras de Montanya per preu de sinconta una dobla que tota la montanya enpenyada junta ni auia de Portulas..... 10 lliuras sous
del segon empenyo tres lliuras hi mitja..... 3 lliuras 10 sous
del tercer anal mateix capdeuila duas lliuras 2 lliuras sous
del quart empenyo que fou anal rector de ribas quatre lliuras 4 lliuras sous

que junta fan la suma de 19 lliuras 10 sous

sen enpenyaren tres lliuras mes anl Sr. Capdeuila y deu sous 3 lliuras 10 sous

se nota que per la misericordia de Deu se acabaren hi sessaren ditas pagas per tot lo mes de noembre hi essent que si los que vindran tenian ventura pera poder quitar dita montanya que no nos mata es com per auer fets tans mals pactes com es lo no poder la quitar sino tota plegada pero cregan que prou hi ferem tot lo que puguerem pero lo dit Capdeuila nos vey a ab tans cafes hi treballs que nos feya fer lo que ell volia hi los cafes hi afliccions que nos verem nols puch donar a comprendre dels mals respectes que tenian los soldats anals consuls que se harriba ha tal miseria que un tintnt dona una bofetada ha franco. Coronas consul hi per veurens tan aogats ningu se gosa moures sino passiensia hi luego tot era volero posar tot ha cos de guarda hi moltas vegadas no volian aguardar que los consuls

los donasen los Bagatges sino que ellos sels prenian de las casas hi tot anaua com deu era servit lo que se paga ab dines fou serca de quatre mil hi sinch cens rals de vuit lo nostre pobre lloch de pardinas sol pero no pensian que los mateyxos treballs corrian per tota esta vall de ribas hi per millos dir per tot Catalunya que nos ne recordarem y los vindran que nosaltres no es estat eyxos enpenyos asso los que se posa tambe un vinte ab bastreta que dura part de tres anys per preu de quatre centas xixanta hi sis lliuras sis rals hi setsa dines tot plata la tauerna se ague de arrendar tambe ha bastreta per dos anys per preu de quaranta lliuras per any hi tot se fongue per dits pagaments hi los abitans pobres acabats hi lo pitjor que ni ague que agueren de destanir de llurs casas hi los pagesos se uengueren tots generos de bestias hi lo pitjor que tot se auia de donar ha menos preu per no trobarne direns altras cosas deyxò de explicar de las perduras hi rebots que feyan las casas que seria llarch lo escriurer allo se es trobat notat de francisco perpinyà perque los que vindran tingan noticias de tans treballs com se veren los sobredits consuls hi jurats del concell dalt mencionats en aqueyx temps perque siga notori dels que vindran hi los que vuy son ho escrich en lo pnt. llibre en lo any 1716 als 15 de febrer vulla deu que no succesca mes semblant desatino per amor de deu sia tot Amen.....”

(41 rc-42 rc)

3. La creu de plata

“Compta hi memorial com se auia fet a la Creu de plata lo cost de ella hi com se auia pagada hi de aont auiam eyxits los dines.

P^o jo joseph mauner ha pagadas noranta duas lliuras un sou hi sis dines de plata las quals son que marti coronas hi jo juseph mauner las auem replagadas dels deuots que han feta caritat per fer dita creu que auiam fet un memorial dels qui y volian donar que lo un prometia quatre rals laltro una dobla altres mija dobla altres deu rals altres sis hi vuit hi de duas doblas hi uia aguts de dobla y mija de la qual plega auem tingut gran trebal de cobrar alguns donauan un ouella altres una burrega clauas culleras de plata tot en paga de lo que auiam promes y de ditas aplegas he jo pagadas las dalt ditas 92 1 6 de plata he donadas jo del baci de la obra de la Iglesia 44 9 de plata

los pauordres de Sta. madalena an donadas quaranta quatre lliuras tretse sous hi quatre dines de plata si be volan que ab son lloch hi temps dits pauordres cobrar las de la Universitat en fauor de dita capella sols 4 dobles y las restans sigan donadas per dita creu ramon rocha obrar de nostra Sra. de pietat promet donaria coranta rals de plata del bassi de nostre Sra. hi dels dits sols ne ha donats 25

Los Srs consuls bernat font hi dalmau y joseph gaspar an donadas 33 de plata so es onsa lliuras del conlloch de las vacas den bartran llac hi vint y duas lliuras de la montanya de portulas que las ha donadas Damia rocha en descarga del que deuia al comu.....
 barnat font ha donat vuit rals plata del lloguer de las vacas

Los Srs consuls han pagat lo demes que falta fins alas 234 6 que costa dita creu dels amulaments de la vila

Vuy que comptam als 30 de juliol del any 1669 Damia rocha hi josep Mauner mon fill son arribats de Barcelona y an portada la Creu de plata per molts anys la pugam posseis al sarvey de deu pesa dita creu sent sinconta quatra unsas y deu argents de plata pesada per mans de Antoni janouer arjanter de la ciutat de Barcelona y en presencia de Mn. jauma perpinyâ y del Sr. misser dalmau naturals desta parroquia de pardinas vuy abitans en Barna. Costa dita creu compresas las mans 32k 16 moneda Bsa. y del pesarla per lo contrast sis sous hi vuit de dita moneda que junt es 322 lliuras 2 rals 8 sous.....

costa la touallola de carmasi hi puntas de plata per adornar dita creu y lo basto costa ab tots quaranta quatre rals de plata costa per las estrenas dels fadrins del Arjanter sis rals plata hi per la cayxa per portar la creu fins assi pagaran una dobla que junt ab los sis rals fa ab plata 6 lliuras 14 sous 8.....

Costan del gasto feren los dits damia rocha hi juseph mauner hi sas caualcaduras quant anaren assercar dita creu en Barcelona gastaven deu lliuras un ral de moneda Bsa. que es ab plata 6 lliuras 14 sous 8.....

mes damia rocha se hatura nou rals de plata de la dobla auia promesa per las aplegas de la Creu y sels atura per lo treball que tingue de portar dita Creu de Barna. fins assi que no los hi plangan que sert los ha ben guanyats que jo no laguera portada que me aguessen donadas duas doblas son plata 18 sous

mes se dona ha Juseph Tubau y rouira quant ana ha acabar de pagar lo Arjanter que li donaren tan cadal dia puja trenta rals de plata que al tot fa la suma de las 234 lliuras 6 rals 8 tot plata que tinch ja notat costaua dita Creu y gastos dich.....234 lliures 6 sous 8

nosaltres dos Juseph Mauner hi Marti Coronas hi Biell auem tingut gran treball en cobrar lo que la gent auiam promes y encara no ho auem pas pogut acabar de cobrar que los Srs. Consuls ho an agut de cobrar pero no me sap greu auer pres tan treball pus deu nos ha feta gracia que siam arribats en tenir una tan rica pessa com es la dita Creu los jurats que son vuy pere bonada juan jan juseph Mauner jauma rocha Barnat font Damia rocha Marti biell juseph gaspar manuel Cuyola Juan pere perpinyâ.....

asso se es trobat notat de mans de Juseph Mauner Consul Deu lo tinga en Sra. gloria de Pardis Amen.....

Com ja tinch notat com per treballs accessius nos varem auer de vendre la Creu tambe vull assentar com nostre Sr. nos ha tornat donar una Creu com la que perderem hi fou en la menra següent

Pº en lo any 1750 als 17 del mes de Maig essent regidos lo pnt. y corrent any Juan Mauner en primer grau Miquel Cerni Eudalt Vila Pastor esteua (mort Sabater tots regidos de dita parroquia junt ab lo Sr. Rr. qui es vuy que es lo Sr. Dr. Jaume Tuset hi demes pagesos de Pardinias nos auem resolt de fer tornar una Creu de plata com hi tambe la Custodia hi dos Calsers que tot era a la vellura hi ara se es posat al Modern hi tambe lo globo ho picceu haont esta collocat (nostre Amo hi Sr.) que antes ere de metall hi ara junt ab ayxa fabrica lo auem fet fer de plata hi se feu fer dita fabrica en la vila de olot per mans del Sr. t. fiol argenter de dita vila la qual fabricà consertaren lo sobredit juan mauner hi lo Sr. Rr. sus dit hi lo Sr franco. lluser de la vila de ribas en lo dia sobredit en la vila de Olot han donat ha preu fet las tras ditas prendas com son la Creu dos calses la custodia al globo (...) la Bara del Mustassa de plata comptat tot sens la plata que li donarem puja..... 300 lliuras sous
del gastu que feren los sobredits Sr. Rr. Mauner hi lo Sr. lluse per anar en olot..... 8 lliuras 16 sous 3

per fer anar un homa acercar la vera Creu hi un calser
ha gastat

puja junt tot lo gastat per tota la fabrica de dita creu
moneda Bnesa 509 lliuras 5 sous 6
hi estam que la Creu que tenim vuy es millor que la que teniam antes hi
tinguerem raons ab lo argenter que va dir que lo auiam enganyat hi (...) lo
cas fou veritat hi volia que li affagissem ventura vulla deu que per mols
anys se pujan guardar totas las ditas prendas en la nostre Iglesia tots en
gracia de Deu Amen.....

(42 v - 43 v 16)

4. La campana

“se nota com en lo any 1749 en lo dia ho ala nit de Sr. Tomas se succei
la desgracia que se trenca la campana que miraua a la part del cementiri
que no hi auia recort de omas que se fos feta ni se ha trobat may escrit en
ninguna part ni las lletras que hi auia en dita campana ningun campaner las
va saber llegi hi era la millor campana de la vall

En lo die 12 de Mars del any 1750 essent regidor lo present any Juan
Mauner en primer grau Jusep vila Esteua rocha sabater xanto se comensa
de fer la campana per mans de un campaner de berga no me redordo al hi
se gasta lo seguent

P ^o per lo treball de fer dita campana.....	35 lliuras	sous	
per claus hi pots del motllo.....	lliuras	4 sous	4
per anar un oma ala pobla asercar coure que hauia quedat de una campana auien feta	lliuras	9 sous	6
lo farrer lo die 15 mars per anar asercar carbo.....	lliuras	6 sous	9
lo die 16 del mateyx mes lo farrer per anar aserca carbo.....	lliuras	19 sous	
per una lliura canam hi una lliura pega.....	lliuras	3 sous	6
per tres unsas de cera	lliuras	3 sous	
per set tersas de seu se gasta.....	lliuras	12 sous	3

per un sedas per passar la terra de la campana	lliuras	1 sous	3
per rajols se hagueren menester hi guix	lliuras	8 sous	2
anal farrar per quatre sachs de carbo	lliura	16 sous	
per una missa se ha feta dir	lliuras	6 sous	
per matal·l se ha affagit en dita campana.....	15 lliuras	12 sous	
per carbo anal farrar	lliuras	3 sous	
per fer anar un propi ala seu per la llicensia de beneir la campana.....	lliuras	10 sous	6
per anar lo Sr. Regidor juan mauner en mullo per manllauar un llibant de la sua dieta	1 lliura		
per fer portar dit llibant de mollo assi.....	lliura	8 sous	
per lo treball de compondre la cabanya den Mauner del dany que hi auian fet con buydaren la campana hi un agost tot.....	lliura	13 sous	9
lo die que varem pujar la campana al campanar per 3 misas tot	lliuras	2 sous	
lo llibant de mollo se trenca pero gracias ha Deu res prengue mal hi luego ha mi juan mauner me va ser precis de marxar en otot per anar hacercar altre llibant que alasoras feyan la capella de altura hi vas portar un llibant hi altres instruments junt abun anjinyer per mon treball dos dias	2 lliuras	sous	
per un oma qui era juseph falip que ba anar aulot abun burru per portar las ayinas hi llibant	lliuras	17 sous	
per anar jaronim casabona jan en otot assercar un anjinyer abuna cualcadura per gastu hi grana	lliuras	14 sous	6
per venir lo Abginyer segona vegada	lliuras	11 sous	
se dona anal dit anginyer per son treball	6 lliuras	1 sou	
he comprada una corda despart costa	lliuras	18 sous	
he pagat gastu de tornar langinye en otot hi las hainas.....	1 lliura	sous	
per gastu feu lo Anginye que se deya Sr. Miquel Alguer qui hi astigue quatre dias	1 lliura	4 sous	
per un furmatge se li dona de regalo	7 sous	6	

pagui per lo treball feu Cosma Dalmau fuster per dita campana.....	1 lliura	7 sous	
pagui ha pere subira mestre de casas per sos treballs	1 lliura	1 sou	6
pagui en un fuster de ribas per son treball.....	1 lliura	17 sous	6
pagui anal farrer per carbo hi ferros auia treballat per dita campana ha bon compta.....	6 lliuras	2 sous	
pagui hanal Juan nostre de bantulà per lo treball de fer las bastidas per pujar la campana	1 lliura	1 sou	
doni de caritat a la mare de Deu de altura de Olot porque nos varen deyxar llibant hi gurniments.....	1 lliura	2 sous	6
pagui ha lo campaner per fer la campana	35 lliuras	sous	
pagui hanal xanto per treball auia fet.....	1 lliura	2 sous	
per dos cabirons den vinyas	<u>lliuras</u>	<u>10 sous</u>	
la dita campana puja sensa gasto ni treball del comu	60 lliuras	sous	

La campana fou bona bon sonido pero dura poch que per nostre desgracia no dura mes de alguns 14 mesus

Segona campana

Luego tornarem donar providencia per tornar ha fer la campana hi alaroras se dona ha uns campanes de olot ja may los aguessem vistos la un se deya Isidro Soler laltre se deya Juseph serna hi se comensa de fer lo dia 29 de 9bre del mateyx any 1750

Se gasta per dita campana comptat tot 7 lliuras 1 sou 1 hi va eyxir sensa ansas que fou totalment esgarrada

Luego lo dia 21 Xbre del mateyx any se torna fer la campana se gasta altre vegada 7 lliuras 17 sous 4

Tambe va eyxir esgarrada hi nosaltres nos perderem al gastu hi la feyna hi lo campaner la feyna hil matall que ba disminuir que nosaltres sempre tingerem al nostre.

no obstant de cansats de tantas campanas instarnos lo gran desitg de tenir duas campanas grans tronarem ha fer foch nou en lo die 3 de janer del

any 1751 hi fou lo cas que nos va dir lo Juseph Serna que si despediem laltre campaner son company que ell sol faria la campana hi nosaltre hi varem creure hi luego los varem conservar en preu fet hi li donauam 30 ll Br. hi lo dit campaner se assegura en tanta manera de fer la campana que la tregue xica hi queda molt coure hi los sobredits Srs. Rrs. resolgueren de fer fe duas campanas xicas que son las que vuy en dia son al campana que la una toca als quarts hi laltre las oras vulla deu que per mols anys si estigan hi nos varem aturar ab tot tracta del campaner que nos hauia de estar en la campana que fos bona fins un any hi un dia hi va durar alguns 13 mesus hi era prou bona costaven las ditas tres campanas entre gastos hi mans 63 lliuras 17 sous

tot ayxo feu Juan Maurer hi tot ho paga hi encara donaen los comptas en dines comptans

hi no va inquietar ningo sino alguns que tenian comuns enpenyats hi los va carregar un poch mes”

(43 v 17 - 45 r 8)

5. El rellotge

“En lo Any 1751 als 14 del mes de mars varen entrar regidors franco. Dalmau franco. rocha Franco. coronas hi Biell y Esteua Coronas pero hi veent que los regidos passats auian fet tantas cosas hi auian fetas duas campanas a fi de que ab lo temps se fes un rellotge nosaltres los sobredits donarem prouidencia luego hi varem anar franco. Dalmau hi jo franco. Coronas hi Biell lo dissapte de pasca hen la vila de camprodon per donar lo ha preu fet hi lo varem donar ha preu fet ha pere cabanach per preu de 100 Br. hi ne ferem acta en casa del Sr. Miquel Malet hi lo pere Cabanach per lo sobre dit preu ho auia de fer tot ha sos gastos hi lo homa ere pobre hi li varem bastraure una dobla de quatre despues nos feya rodar un poch hi veent nosaltres que la cosa se atrassava nos determinarem de prendre caualcaduras desi hi passarem en camprodon hi nos ne portarem lo rellotge sense ser acabat hi lo mateyx rellotger vingue ha acabar lo assi y en lo temps que lo volia comensar de plantar lo en lo campana feya un temps mol de fret hi

lo pobre gafa un mal de costat que no li dura mes de quatre ho sinch dias que luego mori

va morir en casa del xanto hi nosaltres los sobre dits regidos encara que ell ja era pagat lo ferem enterrar ab tots los onors hi li ferem fer lo funeral ab tots los capellans del poble y fou enterrat en lo fasar dels furastes al capdevall del cementiri hi per ayzo nos costà algun poch mes del sobre dit preu despues vingue un seu nebot miquel farrer hi lo seu fill hi lo acabaren de posar ha punt hi tambe gastarem alguna cosa mes lo que tot ho podiam recobrar pero veent que la obra auia anat be no demanarem res anal pobre minyo hi per ayxo nos va costar algunas 110 ll r entre tot vulla deu que los qui vindran sen pugan onrrar per mols anys al servey de deu que es sert que fa un gran sarvey per malals hi per tot”.

(45 r 9 - 45 r c)

6. Memòria de difunts

“Me ha aparegur hami Juseph Mauner esser be fer memoria dels homens han mort essent de Consell pus tenim llibre lo Sr nos aparellia bona ora hi nos vulla acullir a la Sra. gloria Amen hi nos vulla donar enteniment per assertar hi governar nostras consiensas hi la comuna tot al Servey de Sr. amen hi del espirit St.

Pº als 28 dia del Sts Innocens del mes de decbre. del Any 1665 es mort hieronim Casabona jurat de Consell hi Consul en cap lo dit any

Vuy als 11 del mes de desembre del Any 1668 es mort pere Casabona jurat de Consell hi veguer de la vila hi vall de ribas de edat de buytanta anys poch mes ho menos al cel nos vejam quant deu sigua servit

Vuy als 22 del mes de febrer del Any 1668 y mort Juan Antoni Dalmau jurat de consell Consol en Cap lo dit Any lo Sr. li aja perdonats los pecats hi nos fassia gracia que al cel nos vejam” (51 r 1-13)

(...)

“vuy die 6 del mes de Maig del Any 1698 es mort Pere Banet Curonas Casabona mon Avi jurat de Consell nostre Sr lo aja trobat ab bon estat de gracia hi que al cel nos vejam Amen”. (51 v 8-10)

“Vuy als 18 del mes de Maig del Any 1730 es mort lo onorable franco. Coronas Casabona Biell mon pare Pages de Pardinias jurat de concell de edat 40 anys que vulla Deu nostre Sr que gose Sta gloria la sua Anima hi que al cel nos vejам tots”. (52 r 10-13)

“Vuy que comptam als 17 de fabrer del Any 1746 es mort Juseph font hi Dalmau jurat de concell hi tambe regidor en dit any de edat 84 anys que gloria gose hi al cel trobam la sua anima hi nostre Sr. nos aparellia bon punt hi bonora quan nos ne anirem desta vida”. (52 r 19-22)

7. Anar a partir muntanya

“Vui als 17 del mes de Juny del Any 1687 los Srs consols y sis jurats de consell qui son banet coronas biell juan morera vilaro consols lo present any barnat font y Dalmau Joseph molner major manuel quiola Juan pera Perpinya franco Dalmau pera ros tubau jurats del consell som anats a la montanya de Taga en companyia de altres particulars per partir la montanya com lo tenim acostumat ya de grans temps ha y que per tots los anys al temps de partir ditas montanyas los Jurats de Consell y posan molt temps y ells ab ells se perdan lo respecta moltes vegadas y tanbe los particulars y Pastors que y acudan cada un en sa montanya si mols fan la part com ells volan no dexan de dir qualseuol llibertat a dits consols y demes Jurats de Consell que si troban y no dexaran de dir qualseuol cosa de eretgia contra aquell que no fan las porcions ha llur gust y tanbe ui en dia los homes de Consell se fan dificultosos de partir ditas montanyas que tots son joues y no saben las dinaradas que es un gran cafer lo auer las de partir encara que ho tenan tot mestagat y clar o trobaran ha fulls CC79 y a 80 tot seguidament y asso vui dia dalt dit los sobre dits consols y consell trobantnos en dita montanya de Taga tot dret auall de las labretas baix y a proph del Pla de la guilla nos som resolts de fer cortona de dita montanya”. (74 r 1-22)

“Nosaltres Regidors actuals de dit dia y añ, pujarem en Taga a partir Montaña; y per instancia de Francesch Perpinyá portaren sal, oli, y vina-

gre y una plata de estany per amanir xicoynas, de las quals se amaniren dos platas y portaren la botella a refrescar en una congesta de neu que hi havia des del por a la congesta cenquanta passos a poca diferencia; y despres que aguerem dinat, y partida la Montañam pujarem en cim de Taga; per encontrar un dia de tanta excellencia, que no se movia una herba en lo cim de Taga y tots se quexaban de calor; no havia recort de homens de un dia tant excellent; y que aguessen vist neu en aquella Montaña en aquell temps y encontrasen homens vells de anar a partir en aquella Montaña; y de alli nos mirabem las Montañas altas de puix salvaris en amun tant blanch com en lo cor del invern; y en estas Montañas de Pardinas y agué neu fins a vuyt de Juliol en lo tarté. Pere Colomer Claravi". (109 r 1-25)

8. Problemes i decisions

"Per lo gran abus que y abia dels bestiaris bobi de anar a las montanyas y baxans en temps que no y posquia anar com y tambe de entrar bestiar de llana foraster a la primavera...» (7 r)

"...atenent que alguns particulars amenan y han tret algunas artigas en lo puesto nomenat lo pas de la devesa dita dels Capellans y que estas artigas donen gran dany y impedeixen lo pas per los bestiaris a fi de passar ab aquells a peixer han resolt y determinat fer deixar ditas artigas hermas luego de haver cullit los esplets ..." (23 r 6)

"...habensa presentat el Masover de Buxatera dienma que V no bulia dexar entrar lo Bestia en la Montaña sens presentar lo dret en escriptura... com es un dret de mes de sinconta anys que te lo S Amo de poder entrar tres sintas y una ovella en dita muntaña... lo que sento es si lo bestia rebia detrimen que lo demes ja se disputerá." (182 vc)

"als bandes sels a donat visas llargas de penyorar al bosc per la llenya y per lo restant per lo bestiar quant sera recarit per los Regidos." (20 r 13)

“...que se puga pasar ab bous junyits y cargas.” (129 r 12)

“...que en dita era y pugan passar tot lo transit de bestiar y personas cualsevol hora que convinga.” (180 r 18)

“...que hi puga acusar los bans.” (133 v 13)

“...se ha resolt que qualsevol abitant de Pardinas en quant bestia foraster per a famar ajan de pagar quatra rals de plata per sent...” (9 r 3)

“...te de posar lo cami de pujar y baixar de dalt a bon pujar y baixar ab cargas de tot lo que sia menester.” (139 v 9)

“...median pas de poderi passar una bestia carregada de garbas, lleña, etc., etc.” (168 v 15)

“...dites afrontacions ja estan ficsadas ab algunas termes ab sas fiolas teule y carbo y part algunas creus ab algunas rocas a punta de martell.” (181 v)

“...esto estituim perque la pnt Iglesia vaja ben adornada y governada.” (27 v 10)

“...com tots los qui volian comprar dita montanya se burlavan del cancell per no volerne donar el preu ...” (40 r 2)

“...los dits homas... hi altres que no me recordo lo nom ni conve que se escrigan per ser del poble menut hi seri per mando del vague.” (40 r 17)

“...per veurersen anbarassats per faltarlos mota partida de dines se son aguts de valer de llurs medis...” (40 r 11)

“...y no saber altre cami per pagar las Butllas que ja estaban atresadas el añ 1830...” (177 r 3)

9. Solidaritat amb els desvalguts

“...se detemina y se establi la lley que las casas que faltescan los caps principals quedanti criaturas no sols podian pendrer los comuns y ...” (77 r 1)

“...en paga de lo treball que tingue la sua muller de conduir una poble malalta y aixis ho firmam.” (148 r 7)

“...ab lo pacta que quan lo Jaume Vila major fill de Josep vila major difunt que se encuentre son fill a menos de edat y per no ser ben corrido... que se cerbesca de dita terra o sembradura de terra o posecio a netejal y degan darle abrich de casa.” (197 v 21 i s.)

“De ordre de Nostre Illustrissim Señor Bisbe de Urgell se ha publicat lo cartell en la Iglesia Parroquial sobre lo dret del Assilo y se ha elegit la Iglesia Parroquial de Sant Esteva.” (46 r 1)

10. Endevesaments, vendes acensaments

“Vuy dia 5 de Maig de lo any 1805. Nosaltres Regidors de Pardinas habem endevesats dos trosus de terra comuna per prats a Jaume Bassegaña tambe de Pardinas lo qual lo un es a la бага y de la part de sol ixen afronta ab lo prat... y te dit tros de terra de sembradura tretse mesurons poch mes o menos y pot enpenyaro y vendrer com colsevol altre possessio y acas de averi contradiccio que no pogues passar aban los señors regidors de dit comu de Pardinas ajia de pagar o tornar la quantitat de lo que sen fa dit J. B. que son setanta lliuras Barcelonesas lo qual serveixen per daurar lo altar de Snt Esteva y per altres gastos que se nos ofereixen a dit comu.” (84 v 11 i s.)

“...establim y endevesem dos trossos de terra... per preu de... moneda de ardits... las quals tenim rebudas volem fer tenir y valer com altre deve-

sa privativa de la Parroquia de Pardinias y mes prometem ferli escriptura autentica de Notari sempre y cuant dit Joan falisart vulga.” (97 v 2)

“los regidors actuals... y.. sindich avem asensada una artiga a la costa de Sr esteva a Josep Coronas Pero paraira es de sembeadura de sinch masuras poch mes o menus afrontant a sol ixen en un prat de... y a sol ponen ab terras comunas y a mig dia ab lo cami ral y a part de tramuntana ab terras comunas y dita artiga es asensada per preu de... per cosas convenients al comu.” (39 r)

11. Comptes i salaris

“vuy que comptam als 5 del mes de juny del any 1675 en la casa de la vila los magnifichs consols ab la maior part del consell se a feta resulacio y ses resolt que lo consol en cap tingues de selari lo any de son consulat duas doblas y lo consol segon tingues de selari sis lliuras plata y lo clavarri quoranta rals axis plata lo mostasaf tinga un sou de plata de son dret per quiscuna carga de vi se buidara a la taverna y tambe tot lo ques vendra a la parroquia y tots altres drets comforma constara a la... lo selari dels estimadors es que si van a la montanya per estimas de qualsevol cosa que sia y tenen dos rals plata per cada estima los bandes ni si posan que tenan altres drets.” (10 r)

“hem conductat lo Rnt Joan dalmau Pre pera animes y conductia de dit lloch per lo espay de un any ab los pactes següents Primo hem promes darli dos doblas valent la dobla sinch lliuras dotze sous la doble moneda Brna so e es la una li donam pera tenir estudi y ensenyar la doctrina com se acostuma en altres escolas pagantli las masadas com se acostuma y a altra dobla prometem donar en eaho de conductiu siga obligat a dir passio y avangelis lo temps acostumat mes se li dona lo base de las animas ab obligacio de selebrar per lo...1737” (20 v 13)

“hem consertat al Rnt Joan Dalmau Pre per mestra y li prometem donar

en raho de mestra nou lliuras Barnas quiscun any y las masadas de tots los minyons que passara acceptat los minyons que no podran pagar..." (30 v).

12. Pinzellades històriques

Es fa menció d'armes els anys 1765 (81 v 19), 1767 (82 r 1), 1783 (83 r 9), 1787 (83 r 16), 1797 (91 r 9), 1807 (92 v 9), 1823 (94 v 28):

"Comta de les armas ce an entregadas a Juan farres batlle de dit poble de pardinas se li entrega 4 escopetas y 2 pistolas y una bara grosa y dos baras de butxaca." (57 v 26).

"jo lo baix firmat... tinch entregadas quatra ascupetas las tres bonas y una dolenta y dos pistolas bonas y axis porque consta fas lo presen resibo vuy dia 25 de abril de 1754." (81 v 1).

"los Instroments de tres baras y dos armas bonas." (132 r 16)

El servei militar:

"part del que se li avia de dar de ser soldat" (159 r 23).

"dita artiga... no te ningun preu sino que se li posa de gracia per ser soldat y se li feu tambe franch de tallas per sis anys (159 v 7).

La Guerra:

"han serbit per pagarli una baca que dona per la guerra" (152 v 26).

"per tans tropesos com nos trobam en est comu de Pardinas de tans envalits soldats que habem de mantenir en la vila de Ribas y tans transits de tropas que se nos ofereyxen tots los dias y altres emulaments que nos fan bollir lo cap y seria llarch de contar". (147 v 12).

“es estat ordre del molt exm. Sr. Prince de Barbich se observaren los Privilegis com en temps de Carlos Segon y aixis sea feta estreccio de Consols” (17 vc 18).

“obliganlo a las contribuciones Reals y extraordinarias que caygan a dita poblacio”. (182 rc 6).

IV CLOENDA

Com diu Sanchís Guarner, “la llengua col.loquial en què hom expressa les seves sensacions i sentiments, i comunica les idees i desitjos, només sol aparèixer representada en la llengua escrita en els textos que foren redactats sense ambició estètica, és a dir, en inventaris i documents notariais, en processos judicials, en certes epístoles privades, etc.” (9).

Precisament el *Llibre de l'Ajuntament de Pardines* ens parla de la vida d'un poble de la nostra terra: de la seva llengua, sobretot, però també del tarannà dels seus habitants, de llurs dificultats i esforços, de llurs sentiments, fins als nostres dies.

Encara es poden trobar, adormits en prestatges d'ajuntaments, rectories i masies, documents com el present, en el qual se sent palpitar la llengua i la cultura -en el sentit ampli d'aquest mot- del nostre poble. Caldria recuperar-los de l'oblit i valorar-los com a testimonis que són de fidelitat a la llengua autòctona i perquè permeten d'estudiar la parla dels pagesos i ramaders de les nostres comarques on no arribava, ni per a bé ni per a mal, la influència ciutadana i, per tant, una parla que conserva arcaïsmes i dialectalismes ben genuïns malgrat l'estat en què es trobava el català abans de la reforma fabriana.

El *Llibre de l'Ajuntament* és important perquè “sempre és interessant de conèixer la gènesi, la història i les vicissituds d'una cosa estimada, en aquest cas la nostra llengua... Valorar l'esforç dels que ens han precedit, de veure quina visió de la nostra terra tenien, quins ideals els movien i cap on s'enca-minaven.” (10)

NOTES

1. "Anàlisi lingüística del *Llibre de l'Ajuntament* de Pardines (1665 - 1939)", Tesi de llicenciatura en Filologia Catalana, E. Casanelles i Salvans. Dirigida pel Dr. Joan Martí i Castell. Barcelona, 1985.
2. S'ha respectat la grafia original en totes les transcripcions.
Les cites van acompanyades de la referència a la transcripció total del *Llibre*: núm. de la pàgina (recto, verso) i línia.
3. VENY, J. *Els parlars catalans*, (Palma de Mallorca, 1982), pàg. 50 i ss.
4. VENY, J. (Op. cit.), pàg. 32.
5. COROMINES, J. "Estudis de fonètica històrica", dins *Entre dos llenguatges* (Barcelona, 1976), pàg. 51 i ss. (fragments).
6. COROMINES, J. "Vides de Sants Rosselloneses" dins *Lleures i converses d'un filòleg* (Barcelona, 1974), pàg. 289.
7. MARTÍ I CASTELL, J. *El català medieval. La llengua de R. Llull*. (Barcelona, 1981), pàg. 61 i 99-100.
8. BADIA I MARGARIT, A. M. *La llengua catalana ahir i avui* (Barcelona, 1982), pàg. 105.
9. SANCHÍS GUARNER, M. *Aproximació a la història de la llengua catalana*. (Barcelona, 1980), pàg. 175.
10. BADIA i MARGARIT, A. M. (Op. cit.), pàg. 105.